

Яраслаў САМУЙЛІК,
кандыдат філалагічных навук,
Антон ДАЦКЕВІЧ,
магістр гісторыі

ГАВОРКА ВЁСКИ ЧЭРСК БРЭСЦКАГА РАЁНА

УДК 811.161.3'28(476.7)

У артыкуле разглядаюцца асноўныя фанетычныя, марфалагічныя і лексічныя асаблівасці гаворкі вёскі Чэрск Брэсцкага раёна. Акрамя таго, адлюстраваны найбольш значныя факты гісторыі паселішча, што паўплывалі на фарміраванне мовы яго жыхароў.

Ключавыя словы: *гаворка, фанетыка (вакалізм, кансанантызм), марфалогія, лексіка, паўднёвазагародскі дыялекты тып.*

The article considers the basic phonetic, morphological and lexical peculiarities of the speech of Chersk village in the Brest district. In addition, it reflects the most significant facts of the history of the settlement, which influenced the formation of the language of its inhabitants.

Вёска Чэрск размешчана ў межах Дамачаўскага сельсавета на рацэ Капаеўка, за 56 км на поўдзень ад Брэста, раённага і абласнога цэнтра. Паводле пісьмовых крыніц, паселішча ўпершыню згадваецца пад 1527 г. як сяло Чэрнск. Гэта шляхецкая ўласнасць у складзе аднайменнага маёнтка Берасцейскага павета Вялікага Княства Літоўскага. Да 1701 г. тут пабудавана ўніяцкая Міхайлаўская царква. Гістарычна Чэрская парафія ахоплівала суседнія паселішчы – Рудню, Кабёлку і Ляплёўку (насельніцтва названых вёсак хавае сваіх памерлых у Чэрску).

У выніку трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай (1795) паселішча далучана да Расійскай імперыі. Вёска і аднайменны фальварак уваходзілі ў маёнтка Дамачава, якім валодалі князі Вітгенштэйны. З 1860-х гг. Чэрск у складзе Дамачаўскай воласці Брэсцкага павета. У 1886 г. у вёсцы налічвалася 395 жыхароў і 38 двароў, існавалі могілкавая капліца, царква, царкоўна-прыходская школа, бровар. Паводле перапісу насельніцтва 1897 г., у Чэрску было 538 жыхароў і 89 двароў, працавалі хлебазапасны магазін, карчма і млын. У 1905 г. у вёсцы і фальварку Чэрск налічвалася 610 жыхароў.

Паводле Рыжскай мірнай дамовы 1921 г. паселішча (311 жыхароў і 64 двары) адышло да Польшчы. У міжваенны перыяд вёска адносілася да Дамачаўскай гміны Брэсцкага павета Палескага ваяводства.

Увосень 1939 г. Чэрск увайшоў у склад БССР. У 1940 г. у вёсцы было 520 жыхароў і 135 двароў. Падчас Вялікай Айчыннай вайны ваколіцы Чэрска – зона дыслакацыі партызанскага атрада імя К. Я. Варашылава. У гады акупацыі фашысты забілі 25 мясцовых жыхароў і знішчылі 35 двароў. На фронце загінула 20 вясцоўцаў, у партызанах – адзін чалавек. На 5 ве-

расня 2023 г. у Чэрску налічвалася 85 жыхароў і 55 гаспадарак (апошнія статыстычныя звесткі атрыманы ад супрацоўніцы Дамачаўскага сельсавета Л. Жывіневіч) [1, с. 19, 28; 2, т. 1, с. 95–99, 143, 242, т. 2, с. 39, 67–71, 116, 338, т. 3, с. 18, 80–81, 157–159, 188, 340, т. 4, с. 22, 26, 42–45, 111–115, 152, 263; 3, с. 145–146; 4, с. 18–19, 532, 561; 5, с. 148].

Дыялектны матэрыял у вёсцы Чэрск (мясцовая назва – *Чэрс'к*; жыхары – *чырн'ёны, чырн'укі¹*; *чырн'ук*; *чэрс'ка баба, чырн'учка*) запісаны А. Дацкевічам ад мясцовых жыхароў у розныя перыяды: Г. І. Асяюк (1927 г. н.) у снежні 2018 г., лютым і верасні 2019 г.; П. Г. Цярэшкі (1940 г. н.) у снежні 2018 г., верасні 2019 г.; М. І. Блыскаша (1933 г. н.) у сакавіку і верасні 2019 г.; Л. І. Качалоўскай (1937 г. н.), М. П. Навумік (1942 г. н.) у лістападзе 2019 г.; Г. І. Герасімчук (1933 г. н.), М. Н. Максімук (1937 г. н.) у студзені 2020 г., М. І. Качалоўскай (1941 г. н.), В. Д. Стаднік (1951 г. н.) у верасні 2023 г. Часткі вёскі, пашыраючыся з поўначы на поўдзень, маюць назвы *Кунч'ёны, Сы'ло (Сы'лёны), Булун'скы', Навмыкы', Кучуты', Рудныц'ке*. Для запісу дыялектнага матэрыялу экспларатарам выкарыстаны праграмы [6, с. 32–35], [7, с. 21–36] (увесь фактычны матэрыял зафіксаваны ў выглядзе аўдыязапісаў).

Разгледзім асноўныя фанетычныя, марфалагічныя і лексічныя асаблівасці гаворкі вёскі Чэрск.

Адзначым фанетычныя адметнасці гаворкі (вакалізм, кансанантызм):

– шасціфанемны склад галосных гукаў [i], [ы], [e], [a], [o], [y];

– рэалізацыя галоснага [y] на месцы *o ў ненаціскных складах пасля цвёрдых зычных

¹ [ы'] – галосны гук, сярэдні паміж [ы] і [e].

(уканне): *вудá, хурá, дурóна, курóва, हुлуwá, мулукó, тулукá* ‘талака’, *hóлус* ‘голос’, *hóлут* ‘голад’, *hóрут* ‘горад’ і інш. Аднак у канцавых адкрытых складах этымалагічны *o захоўваецца: *с’іно, л’іто, жыто, булóто, высóко* і інш.;

– вымаўленне галоснага [e] на месцы *ѣ, *ѣ, *а ў складах пад націскам пасля мяккіх зычных: *пур’эдок* ‘парадак’, *пом’эw* ‘памяў’, *м’эсо* ‘мяса’, *пр’эсло* ‘прасла’, *хл’энула* ‘глянула’, *т’эшко* ‘цяжка’, *wз’эw* ‘узяў’, *з’эт* ‘зяць’, *п’эт* ‘пяць’, *ж’эла* ‘жала’, *хар’эчыи* ‘гарачы’; *ж’ер* ‘жар’, *д’эд’ко* ‘дзядзька’; *ш’эпка* ‘шапка’ і інш., але: *жаба, бойáwс’а, йáмка, йáходы, йáблыко* і інш.;

– наяўнасць гукаў [i] (часам – [u]) і [y] на месцы *o ў новых закрытых складах пад націскам звычайна пасля мяккіх і цвёрдых губных: *w’іс, w’ін, дв’ір, м’іст; бил’ш*¹ [8, с. 32, 151–152], *бул’ш, тwуй, п’ўйдеш* і інш. Аднак пасля прэдняязычных у акрэсленай пазіцыі пераважна ўжываецца галосны [ы], пасля заднеязычных – [і]: *ныс, ныш, сыл’, стыл, нышка*, але: *ж’інка, р’іw* і інш.; *к’ін’, к’іт, к’іл’ко, ск’іл’ки* ‘колькі’ і інш. Найбольш паслядоўна гук [і] зафіксаваны на месцы націснага *ѣ, а таксама на месцы націснага *е ў закрытых складах: *л’іс, с’іно, сн’іх, хл’ін, св’іт, д’іт, w’іт’ор, м’іс’ац, р’ічка, ц’іvка* ‘цэўка /прыстасаванне ў выглядзе трубка, на якое навіваюцца ніткі і якое ўстаўляецца ў чаўнок пры тканні/’, *ц’ілыи, сус’іт, п’іwен’, д’іwка, чулуw’ік* ‘1. мужчына; 2. муж’, *дw’і* ‘дзве’, *б’іла* ‘белая’, *hor’іло, р’ізалы* і інш.; *п’іч, с’ім, ш’іст* ‘шэсць’, *йа’чм’ін*² і інш.;

– рэалізацыя галоснага [ы^e] ў пазіцыях: на месцы *е, *ѣ ў першым пераднаціскным складзе пасля губных: *wы’сна, бы’да, wy’дрó, мы’шóк, пы’сók*; на месцы *е (*ѣ) у першым пераднаціскным складзе пасля *з, *н, *с, *т, *д: *зы’мл’э* ‘зямя’, *ны’ма, сы’лó, ты’п’ір, ты’п’іро, ды’н’ók*³; на месцы *і ў націскных і паслянаціскных адкрытых складах пасля цвёрдых зычных: *рубы’ты^e* ‘рабіць’, *мы’ска, купы’w, пысáты^e, забыра’ты^e, худы’ты^e, кусы’ты^e, ны’ва, ны’wка, лы’па, худы’лы^e, кулы^e*, але: *лы’ты^e* і *л’іты, жы’то* і *жы’то* і інш. На месцы націснага *ы ў словах тыпу *сын, рыба, валы* гук [ы^e] таксама ўжываецца непаслядоўна: *сы’н, ры’ба, сын, рыба, wулы*.

¹ Галосны [u] (сярэдні паміж гукамі, што абазначаюцца літарамі і і ы) верхняга пад’ёму сярэдняга рада. Ён прыкметна больш прэдня за галосны [ы] ў гаворках асноўнага беларускага віду, больш блізкі да яго варыянта [i] пасля мяккіх зычных. Пазіцыйнае супрацьпастаўленне варыянтаў гука [u] ў даследаванай гаворцы з’яўляецца вельмі абмежаваным і невыразным пасля мяккіх і цвёрдых зычных. Пераважная большасць зычных перад гэтым галосным амаль заўсёды цвёрдыя.

² [a^e] – галосны гук, сярэдні паміж [a] і [e].

³ Слова *ды’н’ók* ужываецца ў мове малодшага пакалення, варыянт *ден’* – у мове старэйшага пакалення.

Аднак этымалагічны *ы ў націскных складах пасля губных зычных пераважна захоўваецца: *хрыбы, мы, бык, пыл, мыш, помы’у, wысыпaw*. Часам у акрэсленай пазіцыі выступаюць галосныя [e], [ы^e(и^e)], [i]: *wэпысалы* ‘выпісалі’, *ме* ‘мы’, *wэпыw* ‘выпіў’, *wі’п’іў* ‘выпі’, *хлwы’э* ‘хлявы’, *w’іте* ‘вы’ і інш. У пераднаціскных складах у падобных умовах адзначаны гук [ы], у паслянаціскных складах – галосныя [і], [ы]: *бычóк, wysóко, пысáты^e, забыра’ты^e, зымá* і інш.; *wі’п’іў, wэпыw, wэпысалы* і інш.;

– вымаўленне гукаў [i], [e^e] на месцы *ѣ ў паслянаціскных складах у лексемах *зайіц’, пámй’ет*⁴. Аднак у пераднаціскных складах у гэтай пазіцыі зафіксаваны галосны [a]: *wз’алá, хл’ад’іw, зл’акáwс’а, зл’акáтыс’а*;

– наяўнасць гукаў [y], [ы] на месцы паслянаціскных *е, *ѣ адпаведна ў словах *wэчур, бэрыи*. Аднак у націскным становішчы этымалагічны *е захоўваецца ў лексемах *далéко, uwэс* ‘авёс’, але: *м’іт* ‘мёд’;

– рэалізацыя толькі цвёрдых зычных у пазіцыях: губныя цвёрдыя перад *е /ва ўсіх пазіцыях/, *ѣ /у ненаціскных складах/, *і; *з, *н, *с, *т, *д, *л – перад *е (*ѣ), *і: *wы’сна, бэрыи, wэчур, ду мене* ‘да мяне’, *пэрыи, бы’да, wy’дрó, мы’шóк, пы’сók, забыра’ты^e, мы’ска, пысáты^e, рубы’ты^e; зы’мл’э, ны’ма, сы’лó, ты’п’ір, ты’п’іро, ды’н’ók, зымá, ны’ва, ны’wка, кусы’ты^e, худы’ты^e, алы^e ‘але’, лет’ ‘ледзь’, пóле, кулы^e, лы’па, худы’лы^e, але: лы’ты^e і л’іты*;

– ацвярдзенне паўмяккіх *д’, *т’ перад *е, *і: *ден’, ты’п’ір, ты’п’іро; ты’хо, худы’ты^e*. Мяккія ж *д’, *т’ захаваліся перад націскным *ѣ і на канцы дзеясловаў у форме трэцяй асобы адзіночнага і множнага ліку: *д’іт, т’ін’; нóсыт’, хóдыт’, нóс’ат’, хóд’ат’*. Зрэдку перад галоснымі [o], [i], [y] вымаўляюцца афрыкаты [ц’], [дз’]: *пац’оры, пац’ірка* ‘пацеркі, пацерка’, *дз’убáк* ‘дзуба /у птушак/’;

– захаванне цвёрдых зычных у спалучэннях *гы, *кы, *хы, што ўзніклі пры ўтварэнні поўных форм прыметнікаў, а таксама ў пазіцыі перад галосным [e] ў прыметніках ніякага роду адзіночнага ліку: *дówнйи, курóткйи, тóнкйи, ты’хыи; дówнe, дówнуйe* ‘доўгае’, *курóтке, тй’хе, тй’хуйe* ‘ціхае’;

– рэалізацыя як мяккіх (зрэдку – паўмяккіх), так і цвёрдых *р, *ж, *ч, *ш, *ц у пэўных пазіцыях: *пур’эдок, пур’ізaw, р’ічка, хр’іх, на двур’і, ж’інка, ж’ер, на мыж’і, ч’эт’w’еро* ‘чацвёра’, *д’іwч’этка* ‘дзяўчаткі’, *ш’эпка, ш’іст’, мулуды’ц’а, к’ур’іц’а, ц’іvка, ц’ін, на куниц’і* і інш., але: *хулы’ц’а*,

⁴ [e^e] – галосны гук, сярэдні паміж [e] і [a].

ўлыц'а і *һрыбы*, *жы'то*, *һо'чы*, *дуро'хшы* 'даражэйшы', *ца'цка*, *хло'пцы* і інш.;

– зычны **в*, што паходзіць з **в*, **л*. У пазіцыі перад галосным, а таксама пасля галоснага гука перад зычным і ў канцавым становішчы ён даў рэфлекс губна-губнога [w] (зрэдку – губна-зубнога [v]): *wa'ta*, *wudá*, *wól'ный*, *wít'ор*, *wéчур*, *курówa*, *плыwу*, *п'раwда*, *дówний*, *купы'w*; *ц'івка* і інш. Зафіксаваны губна-губны [w] і ў пачатковым становішчы перад зычнымі: *wз'ала*, *wнуч'і* 'ўночы', *wпыры'т* 'раней', *w хаты* 'ў хаце', *w л'ісы* 'ў лесе' і інш.;

– наяўнасць фрыкатыўна-фарынгальнага зычнага [h], часам – выбухнога [g]: *һустый*, *һорут*, *һурóт* 'агарод', *һадына* 'гадзюка', *дурóна*, *һр'іх*, *дówний*, з *ну'бы*, *бэры'н* і інш.; *гóрсат* 'гарсэт' /традыцыйная жаночая безрукаўка/, *гáрн'ец* /жы'та/ 'гарнец' /старая мера сыпкіх рэчываў, роўная 3,28 л, а таксама пасудзіна такой ёмістасці/, *на гóзд'ах* 'на цвіках', *глóматы* 'стукаць' і інш.;

– аглушэнне звонкіх зычных у канцавым становішчы, а таксама ў сярэдзіне слова перад глухімі: *w'іс*, *дуп*, *ныш*, *һолут*, *дошч* і інш.; *заһáтка*, *ка'ска*, *ны'шка* і інш.;

– рэалізацыя на месцы этымалагічнага спалучэння "мяккі зычны + Ъ́" у становішчы паміж галоснымі падоўжаных зычных: *нас'ін'н'е*, *һосы'н'н'у* 'восенню', *кулóс'с'е* 'калоссе', *һул'л'э* 'галлэ', *сыл'л'ю* 'соллю', але *зелó* 'зелле' і інш.

– пашырэнне пратэтычнага [h] перад галоснымі [o], [y]: *һозы'ро*, *һонóча*, *һо'чы*, *һо'стры*, *һурáты* 'араць', *һускый* 'вузкі', *һуш* 'вуж', але: *һосы'н* і *осы'н*, *һулыц'а* і *ўлыц'а*, *һый'ідно'һо* 'ніводнага' і інш.

Значнымі адметнасцямі характарызуецца гаворка і ў галіне марфалогіі.

Назоўнікі мужчынскага і ніякага роду II скланення з асновай на мяккі і зацвярдзелы зычны ў творным склоне пашыраны з канчаткам *-ом*: *кун'ом*, *рубл'ом*, *нуж'ом*, *ійц'ом*, *ійіц'ом*.

Назоўнікам жаночага і мужчынскага роду адзіночнага ліку I і II скланенняў з асновай на зацвярдзелы зычны ў месным склоне ўласцівы канчатак *-і*: *на меж'і*, *на һур'і* 'на гары', *на ку'нц'і*, *на дву'р'і*.

Назоўнікі жаночага, мужчынскага і ніякага роду адзіночнага ліку I і II скланенняў з асновай на цвёрды і мяккі зычны ў месным склоне ўжываюцца з канчаткамі *-ы* (*-и*), *-овы* (*-ови*, *-ов'і*), *-е*, *-у*: *w хаты*, *w л'ісы*, *w лісы*, *w носóвы* 'ў носе', *у кужухóви* 'ў кажусе', *w һудóви* 'ў годзе', *w куткóв'і* 'ў куце', *на пóли*, *w пóле*, *w пól'у*.

Формы клічнага склону агульных назоўнікаў і ўласных імён жаночага роду адзіночнага ліку

зафіксаваны з канчаткам *-о*: *ма'мо*, *ба'бо*, *Wіл'о*, *Над'о*, *Мán'о*, *Наст'о*.

Назоўнікам жаночага роду множнага ліку I скланення ў родным склоне ўласцівы канчаткі *-іw*, *-иw*, *-uw* або нулявы: *баб'іw*, *хат'іw*, *стр'іхuw*, *дурóх*, *дур'іх*, *йамóк*.

Назоўнікі мужчынскага роду множнага ліку II скланення ў давальным склоне адзначаны з канчаткамі *-ум*, *-ом*: *кón'ум*, *л'юд'ум*, *кón'ом*, *л'юд'ом* 'коням, людзям'.

Прыметнікам мужчынскага роду адзіночнага ліку ў назоўным склоне ўласцівы націскны і ненаціскны канчатак *-ый*, *-ий* (*-ей*): *мулуд'ый*, *стар'ый*, *мал'ый*, *нуw'ый*, *нуw'ей* 'новы', *дóбрый*, *пéршы*, *дówний*, *курóткий*, *хурóшы*, але: *һустый* і *һуст'ий* і інш.

Ярка адметнасць прыметнікаў – "сцягнутыя" аднаскладовыя ненаціскныя канчаткі *-а*, *-е* ў назоўным склоне адзіночнага ліку адпаведна жаночага і ніякага роду: *wé'ліка* 'вялікая', *к'эпска*, *дóбра*, *р'ідн'а* 'родная', *б'іла*, *деревл'анна* 'драўляная'; *сулóтке*, *хурóше*, *дówше*, *курóтке*, *wул'не* 'вольнае', *т'і'хе* і інш. Аднак пад націскам прыметнікі ў падобных умовах звычайна маюць поўныя двухскладовыя канчаткі *-аіа*, *-оіе*: *мулуд'аіа*, *стар'аіа*, *пуст'аіа*, *нуw'аіа* 'новая'; *мулуд'оіе*, *стар'оіе*, *нуw'оіе* 'новае'. Часам у гэтым жа склоне і ліку жаноцага і ніякага роду прыметнікі выступаюць са "сцягнутымі" аднаскладовымі націскнымі канчаткамі *-а*, *-е*, а таксама з поўнымі двухскладовымі ненаціскнымі канчаткамі *-аіа*, *-оіе*, *-ейе*, *-уйе*: *малá*; *мулудé* /д'ыт'е/ 'маладое /дзіця/'; *дóбраіа*; *пóсноіе*, *һóжеіе* 'прыгожае', *дówһуйе*, *т'і'хуйе*.

Яшчэ адна выразная рыса прыметнікаў – суфіксы *-ш-*, *-ч-* простаі формы вышэйшай ступені параўнання: *дурóхшы*, *шыршы*, *буһатшы* 'багацейшы', *дўшы* 'дужэйшы' і іншыя [9, с. 96–97].

Інфінітыў дзеясловаў з асновай на галосны пашыраны з фанематычным варыянтам старажытнага суфікса *-ц'і* (*-ты'*): *худы'ты'*, *рублы'ты'*, *спáты'*.

Дзеясловам I і II спражэнняў у трэцяй асобе адзіночнага і множнага ліку ўласцівы канчаткі *-е*, *-ыт'*, *-ут'*, *-ат'*: *ідé*, *ны'сé*, *нэсе*, *хóдыт'*, *нóсыт'*, *ід'ут'*, *ны'с'ут'*, *хóд'ат'*, *нóс'ат'*.

Зваротныя дзеясловы ўжываюцца з постфіксам *-с'а* (*-с'*): *брáтыс'а*, *зwáтыс'*, *мы'тыс'а*, *рублы'тыс'а*, *умыwáтыс'а*, *буй'ус'а*, *купáйус'а*, *буйáwс'а*, *купáwс'а*, *шос'* *зрублы'лос'а* 'нешта зрабілася'.

У дзеясловах з асновай на [к] захоўваецца старажытная форма інфінітыва на *-чы* з націскам на канчатку: *пы'чы*, *сы'чы* /зелó/ 'сячы /зелле/'. Аднак дзеясловы з асновай на [h] аднаўляюць

у інфінітыве гэты зычны: *стры́нчы*. Да таго ж і ў форме трэцяй асобы множнага ліку цяперашняга часу падобныя дзеясловы захоўваюць названыя зычныя: *пы́кут*, *сы́кут*, *стры́нут* [10, с. 316–318; 11, с. 64, 116, 184–185].

Вылучаюць гаворку і разнастайныя лексічныя адметнасці: *бáл’ка* ‘бэлька’, *б’ілыі*, *п’равды́выі* *хрыб* ‘баравік’, *бл’уматы* ‘лыпаць вачамі’, *бруслы́ны* ‘брусніцы’, *буд’эк* ‘бадззяк’, *бу́сын* ‘бусел’, *валку́нны’ца* ‘валок /драўлянае самаробнае прыстасаванне для разгладжвання (качання) бялізны і адзення’, *шарабу́х* ‘верабеі’, *во́сок* ‘воск’, *встыда́тыс’а* ‘саромецца’, *шулучы́ты* ‘баранаваць’, *у́с’ом* ‘восем’, *вырэ́нда* ‘веранда’, *ве́рика* ‘буч, верша /рыбалоўная снасцы’, *хі́ра* ‘валасы /на галаве ў чалавека’, *хл’уматныі* ‘высокі, мажны, дужы /пра чалавека’, *хлы́ца* ‘прылада для пляцення рыбалоўных сетак’, *хóжый* ‘прыгожы /пра чалавека’, *хóраб* ‘рабіна’, *хру́ба* ‘цяжарная жанчына’, *ху́бы*, *дóбрыі* ‘ядомыя грыбы’, *хуздэ́чка* ‘аброць’, *хул’шы́на* ‘вольха, алешына’, *хет пудóбныі на ба́т’ка* ‘зусім падобны на бацьку’, *драбы́на* ‘драбіны /прыстаўная лесвіца’, *драхлі́* ‘халадзец, квашаніна’, *дру́чце* ‘плот з гарызантальных жэрдак’, *ды́мнык* ‘комін’, *дэрво* ‘1. дрэва; 2. стрэмка’, *жаб’эчы* ‘неядомыя грыбы’, *жуло́* ‘джала ў пчалы’, *журавлі́ны* ‘журавіны’, *жураве́л* ‘журавель /прыстасаванне пры калодзежы’, *жэ́шкый* ‘гарачы’, *зык’ра́тый* ‘чалавек з вялікімі вачамі’, *зылі́знык* ‘драўляная рыдлёўка, акаваная жалезам’, *йд’он*, *йд’на* ‘адзін, адна’, *йд’ло* ‘ежа’, *калдупці́* ‘драўляны посуд у выглядзе боччак, выдзеўбаны з цэльнага дрэва’, *карто́плы* ‘бульба’, *кл’ун’а* ‘гумно’, *кóшурут* ‘веснічкі’, *кóзы* ‘лось, саркадон чарапіцавы /ядомы грыб’, *кóкайт*, *сокор’эт* /*ку́ры* /‘сакочуць /куры’, *красн’ук* ‘падасінавік /ядомы грыб’, *кубл’о* ‘птушынае гняздо’, *кужу́шок* ‘дрыгва, твань’, *куз’ондрыкы* ‘кураслеп дуброўны’, *ку́кла* ‘аер’, *кул’ітка* ‘калода /кароткае тоўстае бервяно, на якім сякуць дровы’, *кум’ір* ‘каўнер’, *купы́ца* *с’іна* ‘капа сена’, *куц’уба́* ‘качарга’, *лако́ме л’уд’э* ‘прагны чалавек’, *латáт’т’е* ‘лотаць’, *лухы́ны* ‘буякі, дурніцы’, *ма́снучка* ‘маслабойка’, *мура́хы* ‘мурашкі’, *мухаркы́* ‘мухаморы /ядавітыя грыбы’, *мыдв’едына*, *выдм’едына* ‘ажыны’, *на́шыснэ л’уд’э* ‘злы, нядобры чалавек’, *на́швы’цы* ‘штаны’, *нат’урлы́выі* /*к’ін* /‘наравісты /коны’, *но́жыцы* ‘нажніцы’, *не́тра*, *ну́шча* ‘густы, непраходны лес’, *на́шчы́т* /*к’ім* /‘мяўкае /кот’, *пазу́р*, *пазу́р’у* ‘пазногаць, пазногці’, *па́рубок* ‘хлопец’, *плыскы́* ‘лісічкі /грыбы’, *пóлап* ‘столь’, *пом’ету́ха* ‘тоўчаная бульба /пюрэ’, *пра́чык* ‘апалонік /хвастатая лічынка жабы’, *прыбуло́тухы* ‘падбалацянка, каўпак

кольчаты /грыб’, *пташкы́* ‘дзікія птушкі /агульная назва’, *пул’ушы́к*, *пул’ушыкы́* ‘польскі грыб’, *пер’е́вайасло* ‘перавясла /саламяны жгут для звязвання снапоў, кулёў і пад.’, *радно́* ‘палатняная коўдра’, *рум* ‘пілавінне, апілка’, *рышы́ткы*, *рышы́тка* ‘рашэтнікі, рашэтнік /грыбы’, *свы́ны* ‘свінні’, *со́нычко* ‘сонейка’, *спы́ваты* ‘спяваць’, *сулун’эчыкы* ‘сланечнікі’, *сы́тар’у* ‘шашаль’, *тр’эбе* ‘трэба /неабходна, абавязкова, патрэбна’, *т’ут’ін* ‘тытунь’, *убма́н’уваты* ‘маніць’, *убы́рэмок* ‘бярэмя, ахапак’, *футура́* ‘хутары’, *хві́ра с’іна* ‘фура сена’, *хóрны іа́ходы* ‘чарніцы’, *чулу́вічок* ‘зрэнка /у чалавека’, *чыбр’эц* ‘чабор’, *чы́рыс*, *быз /м’іст* /‘цераз /мост’, *шабл’і* ‘фасоля’, *шты́ры* ‘чатыры’, *шчы́л’убына* ‘шчыліна’, *шы́пота́* ‘іглападобнае лісце хвойных дрэў і кустоў’, *й’у́стро*, *л’у́стро* ‘люстэрка’, *йала́* ‘елка’, *йа́скры* ‘астры’, *йа́сна* ‘дзясны’ і інш.

Такім чынам, на аснове сабранага фактычнага матэрыялу ўпершыню ў беларускай дыялекталогіі праведзена комплекснае даследаванне мовы карэнных жыхароў (аўтахтонаў) вёскі Чэрск Брэсцкага раёна. Гэта дазволіла вызначыць характэрныя асаблівасці гаворкі на ўзроўні фанетыкі, марфалогіі і лексікі, устанавіць яе прыналежнасць да паўднёвазагародскага дыялектнага тыпу, адной з чатырох асобных разнавіднасцей заходнепалескіх, або загародскіх, гаворак [8, с. 150–157, 201–202, 204–206, 211–212; 12, с. 133–135, 136; 13, с. 22–24, 38–39].

Спіс літаратуры

1. Брестская область [Карты] : общегеогр. атлас. – Минск : Белкартография, 2003.
2. Вялікі гістарычны атлас Беларусі [Карты] : у 4 т. – Мінск : Белкартаграфія, 2009–2018.
3. Гарады і вёскі Беларусі : энцыкл. – Мінск : БелЭн, 2006. – Т. 3, кн. 1: Брэсцкая вобл. – 528 с.
4. Памяць : Брэсц. р-н. – Мінск : БелТА, 1998. – 574 с.
5. Свод памятников истории и культуры Белоруссии. Брестская область. – Минск : БелСЭ, 1990. – 417 с.
6. Самуйлік, Я. Р. Атлас гаворак Выганаўскага Палесся / Я. Р. Самуйлік. – Брэст : БрДТУ, 2013. – 322 с.
7. Полесский этнолингвистический сборник. – М. : Наука, 1983. – 288 с.
8. Крывіцкі, А. А. Дыялекталогія беларускай мовы / А. А. Крывіцкі. – Мінск : Выш. шк., 2003. – 293 с.
9. Блінава, Э. Д. Беларуская дыялекталогія / Э. Д. Блінава, Е. С. Мяцельская. – Мінск : Выш. шк., 1980. – 303 с.
10. Булыка, А. М. Гістарычная марфалогія беларускай мовы / А. М. Булыка, А. І. Жураўскі, І. І. Крамко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 328 с.
11. Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Выш. шк., 1983. – 271 с.
12. Клімчук, Ф. Д. Гаворкі Берасцейскай вобласці / Ф. Д. Клімчук // Gdzie bije źródło... Pieśni ludowe pogranicza Polski i Białorusi. – Lublin – Wisznice, 2015. – S. 219–143.
13. Клімчук, Ф. Д. Гаворкі Заходняга Палесся : фанетычны нарыс / Ф. Д. Клімчук. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – 126 с.